

oude kerk

**Janet Cardiff, George Bures Miller: een publiek
onderzoek naar beeldende klank**

22 november 2018 t/m 29 april 2019

projectplan juni 2018

samenvatting

Het werk van Janet Cardiff en George Miller maakt je bewust van het gegeven dat je deel uitmaakt van meerdere werelden die niet 'parallel' lopen. Hun werk wordt gekenmerkt door sterke verhaallijnen waarin heden en verleden elkaar doorlopend bestuiven. De blik van de beschouwer wordt door geluiden en klanken gedreven, een parallelle wereld ontvouwt zich langzaam. Het werk vraagt om een diepe concentratie waardoor tijd en ruimte samenvallen. Cardiff en Miller spelen daarbij met de visuele aspecten van muziek, klank, licht en beweging. Volgens National Gallery: “[...]the artists create engaging and transcendent multisensory experiences that draw the viewer into ambiguous and unsettling narratives..”

Gedurende de verschillende bezoeken aan de Oude kerk hebben Cardiff en Miller klank laten resoneren in de ruimte van de kerk. Middels stem en orgel hebben zij een beeld gekregen van de akoestische mogelijkheden die de architectuur biedt. Daarbij viel vooral het in restauratie verkerende Vater-Müller Orgel (1724) in het oog; het instrument werd onderzocht en wordt vooruitlopend op de oplevering in mei 2019 experimenteel bespeeld en opgenomen. Janet Cardiff: *“The organ in the church inspired us... we thought why not make another organ...but of a different type and one that the public could play. I was quite intrigued by the different sounds of the organ when I was there last.”*

Het publiek wordt onderdeel van een geluidswerk waar het kortstondig een bijdrage aan levert. Je stapt in het werk, het is allesomvattend en vult de gehele ruimte. De perceptie van de architectuur en de betekenis van elementen van het gebouw komen via de uiteenlopende geluiden over als een soort soundtrack voor het monument. 25 speakers zijn verbonden met een mellotron, die als een voorloper van de sampler omgevingsgeluiden mengt met zang en muziek uit het Vater-Müller Orgel. Er wordt een beroep gedaan op de verbeeldingskracht, het geheugen en de bereidheid tot overgave bij de bezoeker. Via een mellotron bespeelt hij straks de ruimte, en bepaalt hij de atmosfeer en perceptie van de Oude Kerk. Het is de lang gekoesterde wens van bijna elke bezoeker die binnenkomt om eens op het majestueuze orgel te mogen spelen. In de winter van 2019 wordt die wens waargemaakt.

Het project van Cardiff en Miller is een onderzoek naar erfgoed (het Vater-Müller Orgel), architectuur en publiek. In vijf maanden tijd wordt geëxperimenteerd, besproken, vergeleken en ontwikkelen we samen met de bezoeker, denkers en musici een nieuw perspectief op een eeuwenoud orgel. Het instrument wordt opnieuw geladen met betekenis en krijgt met dit project een actuele waarde voor nieuwe generaties.

1. introductie oude kerk

De Oude Kerk staat op de Amsterdamse wallen en is het oudste gebouw van de stad. Als een atypisch kunstmuseum rekent de Oude Kerk presenteren van zowel hedendaagse kunst als erfgoed tot haar kerntaken. Door het samenbrengen van hedendaagse kunst en erfgoed voegt de Oude Kerk nieuwe pagina's toe aan onze (kunst)geschiedenis. (missie) Door het samenspel tussen de eeuwenoude kerk (*1306), waarin stad en mensen zich spiegelen, en hedendaagse kunst wil de Oude Kerk uitwisseling van gedachten over de wereld om ons heen stimuleren en veranderende betekenissen gezamenlijk (her)definiëren. (visie)

In de Oude Kerk staat de nauwe en vaak langdurige samenwerking met kunstenaars voorop. Omdat het realiseren van nieuw werk in de Oude Kerk een lange voorbereiding vraagt, kenmerkt onze manier van cureren zich als context-specifiek en kan het worden omschreven als slow-curating. We gaan uit van de opvatting dat het vooral de kunstenaars zelf zijn, die belangwekkende ontwikkelingen in hun vakgebied genereren en formuleren. Kunstenaars verzetten de bakens, het instituut is sparringpartner en 'mediator' richting de bezoeker. De fascinaties van de bezoeker aan de Oude Kerk zijn pluriform en meerstemmig. De motivatie voor bezoek loopt uiteen van contemplatie tot een esthetische en monumentale ervaring. Hun perceptie heeft onze interesse. De functie van de Oude Kerk omvat de rol die zij als onderzoeker naar identiteit kan spelen; de cultuurhistorische betekenis van erfgoed staat niet vast maar deint mee op de golven van hedendaagse ontwikkelingen. Mensen gaan zich dingen afvragen door de materiële en immateriële betekenissen die erfgoed en kunst in samenhang te bieden hebben. Daarbij komen traditie en vernieuwing samen.

Het is de interhistorische waarde (een optelsom van heden en verleden) waardoor de mens kan worden uitgedaagd én geholpen om zichzelf en de wereld waarin hij leeft beter of anders te zien of te begrijpen. De holistische, lerende houding ten opzichte van de maatschappelijke waarde van kunst en erfgoed laat zich kernachtig samenvatten in onze strategie van de gedeelde betekenis; 'shared meaning'.

Een logisch uitvloeisel van strategie van gedeelde betekenissen is dat de Oude Kerk zich momenteel oriënteert op co-creatie. De kerk is een pars-pro toto voor een alsmaar verschuivend tijds- en wereldbeeld. De Oude Kerk koppelt daaraan een visie die niet uitgaat van een klassieke objectgerichte benadering, maar van het streven om kunst te presenteren in relatie tot de maatschappelijke context waarin zij ontstaat, met als doel een brede en diverse groep makers, bezoekers en deskundigen te betrekken bij het toevoegen van nieuwe pagina's aan nieuwe (kunst)geschiedenissen die er vandaag te vertellen zijn.

De Oude Kerk ontving in 2017 140.000 bezoekers, waarvan 60% uit Nederland en Amsterdam komt. Per tentoonstelling worden ca. 50.000 bezoekers geteld. De mediaaawaarde van een tentoonstelling ligt doorgaans rond de 200.000. Sociale media hebben een bereik van rond de 60.000 likes.

2. muziek, architectuur en kunst

In november 2018 wordt de Oude Kerk (tijdelijk) omgevormd tot een ruimte voor muziek, met een op geluid gebaseerd kunstwerk als kern. De directe aanleiding voor deze interventie is de op dat moment voltooide restauratie van het wereldberoemde Vater-Müller Orgel. Het instrument – gebouwd in 1724 – kent een lange geschiedenis als religieus-, concertant- en stadsorgel. In 2014 werd begonnen met de totale restauratie; alle 4000 pijpen werden verwijderd en hersteld en het binnenwerk van windladen tot klavier werd onder handen genomen. In september is het bouwkundige deel gereed en kan het geluid worden afgestemd op de huidige tijd. De vragen die daarom in de totstandkoming van dit werk centraal staan draaien om de relatie kunst, erfgoed en muziek. Kunnen we ons een ruimte voorstellen voor muziek die bestaat buiten de media en voorbij het podium? Een plek voor muziek van onbepaalde duur, met een eigen ritme dat voortduurt ook als er geen luisteraar aanwezig is? Een ruimte waarin de ideale luister- en kijkpositie onafhankelijk wordt bepaald door de bezoeker, niet vooraf bepaald door een stoelnummer op een ticket. Door een geluidsinstallatie het middelpunt van tijd en ruimte te laten zijn, die tijdens de openingstijden klinkt of er nu bezoekers aanwezig zijn of niet, worden deze vragen door meerdere stemmen benaderd.

Muziek wordt tegenwoordig vooral gezien als iets wat we consumeren, hetzij als een opname of op een podium. Gedurende het grootste deel van de geschiedenis moest je, om muziek te ervaren, naar een uitvoering. Muziek was per definitie live, sociaal en ruimtelijk. Met andere woorden ook: rommelig, politiek, meta-tijdelijk. Muziek was niet alleen in de ruimte; het was ruimte. Muziek was niet alleen sociaal door te luisteren; het was sociaal in zijn conceptie. Muziek gebeurde niet op tijd; het definieerde tijd. Voorbeeld in dit licht zijn de wandelconcerten van Jan Pieterszoon Sweelinck die in de vroege zeventiende eeuw plaats vonden in de Oude Kerk. Elke dag om 18 uur speelde en componeerde hij – de Amsterdamse bevolking liep hiervoor uit. Wandelend door de kerk werd de muziek als het ritme van het dagelijks leven. Kortom, hoe kunnen we hedendaagse muziek, compositie en muziekperformance in relatie tot erfgoed en als hedendaagse kunst van vandaag voorstellen? De ruimte van de kerk lijkt gebouwd te zijn om klank te resoneren. Voor het grootste deel van de tijd klinkt er echter geen geluid, en vraagt de buitenwereld er om stilte. Een van de betekenissen van de Oude Kerk is die van stilteplek. Hoe houdbaar is dit in onze huidige, veelstemmige tijd?

Hoe klinkt muziek binnen het monument en naast haar bestaan als hedendaagse kunstinstelling? Wat werd hier gespeeld, hoe werd hier geluisterd? Wat zou het geluid van de toekomst zijn? Met het voltooien van de restauratie van het Vater-Müller Orgel, is urgentie gekomen in het beantwoorden van dit soort vragen. De wijze waarop kunst en muziek zich tot elkaar verhouden geeft daarbij aanleiding tot nader onderzoek. Met Cardiff en Miller zijn we dit onderzoek aangegaan. Er is gekeken naar de akoestiek van de ruimte, de geschiedenis van het luisteren, de historie van bespelers en instrumenten die hier van zich lieten horen en ook de wijze waarop ernaar geluisterd werd. Een van de meest aansprekende voorbeelden hierin is het werk van Jan Pieterszoon Sweelinck. Organist en componist, die de ruimte experimenteel bespeelde en werk liet ontstaan terwijl bezoekers zich wandelend door de kerk heen bewogen.

het Vater-Müller Orgel (1742), foto's Wim Hanenberg

3. cardiff en miller in de oude kerk

Janet Cardiff en Georges Bures Miller

Janet Cardiff en George Bures Miller zijn internationaal gerenommeerde installatie- en geluidskunstenaars. Hun baanbrekende werk was *The Dark Pool* uit 1995, een kamer vol bric-a-brac die geluiden maakte als kijkers voorbij kwamen en er interactie mee hadden. Dit zette de toon voor daaropvolgend werk, waarbij met verwachting van bezoekers werd gespeeld door middel van ambigue objecten en gefragmenteerde vertellingen. Naast kinetische sculpturen en geluidsinstallaties vormt film een belangrijk onderdeel van het werk. Cardiff en Miller vertegenwoordigden Canada op de Biënnale van Venetië in 2001, waarbij The Paradise Institute een speciale juryprijs ontving, de eerste die aan de Canadezen werd gepresenteerd op de Biënnale. In datzelfde jaar debuteerde Cardiff een solowerk, *The Forty Part Motet* - een cirkel van 40 sprekers, die elk een lid van een koor zingend Thomas Tallis' werk *Spem in alium* zingen - een compositie uit 1573 - op verschillende locaties, waaronder op PS1 in New York.

Dark Pool, 1995

The Forty Part Motet, T-B A21 Space in Progress, Vienna 9/11

Cardiff staat ook bekend om haar 'geluidswandelingen', in opdracht gegeven locatie specifieke audiotours, met suggestieve verhalen. In 2011 wonnen Cardiff en Miller de prestigieuze Duitse Käthe Kollwitz-prijs. In 2012 namen ze deel aan (d)OCUMENTA 13. *Lost in the Memory Palace*, een geselecteerd retrospectief van hun werk, werd geopend in de Art Gallery of Ontario in 2013. In 2014 werden ze door de Oude Kerk gevraagd om een nieuw werk, dat uiteindelijk tussen de eeuwenoude muren van de kerk zou weerkaatsen. De ontwikkeling van dit werk nam meerdere sitebezoeken aan Amsterdam. De kunstenaars werden ingenomen door het Vater-Müller Orgel, dat op dat moment werd gerestaureerd, en besloten om een sculpturale geluidsinstallatie met het geluid van dit monumentale en wereldberoemde instrument te maken. Daarvoor moesten we wachten tot de 4000 orgelpijpen terug op hun plaats waren om opnames te maken. In de tussentijd zochten de kunstenaars naar manieren om verschillende religieuze geluiden in te voeren, ontleend aan nabijgelegen kerken, nabijgelegen kloosters en (voormalige) religieuze plaatsen rondom de Oude Kerk. In 2018 wordt het orgel gerenoveerd - na 150 jaar te hebben gewacht. Er kan geen passender moment zijn voor de installatie van Cardiff en Miller dan 2018 in de Oude Kerk.

Janet Cardiff en George Bures Miller (l), *Murder of Crows* ©foto Birthe Piontek voor The New York Times

Vanaf de renaissance tot aan de jaren '90 bestond het idee dat een kunstwerk iets over moet brengen aan een kijker. Het verheft, vervoert of verleidt. Vanaf de jaren negentig ontstaat een ander soort relatie tussen kunstwerk en de beschouwer. Niet langer is het louter eenrichtingsverkeer. De stem van de kijker doet mee, en vormt in sommige gevallen ook het werk. Janet Cardiff en George Miller laten in veel van hun werk de stem van de kijker toe. Volgens Cardiff en Miller neemt de technologie kortstondig de wereld van de beschouwer over; *'it grounds us more'*. Het neemt je mee naar een denkbeeldig grijs gebied dat niet-rationeel is. Het werk van Cardiff en Miller beweegt zich hybride tussen beeldende kunst, muziek en theater in. Geluid is driedimensionaal, waardoor muziek als een sculptuur beschouwd kan worden. Zo loop je in een muziekstuk, kun je het geluid horen bewegen als rimpelingen in een rivier. Muziek verandert continu de manier van onze perceptie door de complexiteit ervan. In het werk *Forest (for a thousand years)* op de (d)OCUMENTA in Kassel werden omgevingsgeluiden subtiel vermengd met dagelijkse geluiden zoals het kraken van een tak of het overvliegen van een vliegtuig. Daardoor raakte je kwijt wat realiteit was, en wat fictie. Het effect van het werk van Cardiff en Miller wordt vaak omschreven als mindfull; ergens zijn op een bepaalde plaats op een bepaald moment wordt als hyper-intens ervaren. Het ligt dicht aan tegen een spirituele ervaring. Geluid maakt een ruimte groter, dynamischer, beweeglijk en stiller. Op deze manier ontstaat een driedimensionaal beeld dat aan de haal gaat met de realiteit van de waarneming. Het is deze kwaliteit van het werk dat interessant is in de context van de Oude Kerk; hoe kan geluid de betekenis en perceptie van de Oude Kerk veranderen? Hoe hebben muziek, stem en verhaal een impact op de waarneming?

4. het werk en de context

Elk jaar geeft de Oude Kerk een kunstenaar de opdracht om nieuw werk te maken voor de door tijd en traditie gedomineerde ruimte. De site-specifieke installatie komt tot stand na talrijke bezoeken aan de Oude Kerk en historisch – en in dit geval akoestisch – onderzoek. Daarbij wordt niet alleen de pluriforme betekenis van de Oude Kerk door de kunstenaar meegenomen, maar ook de context van de kerk in de stad en onze huidige tijd. Het orgel – het enige stadsorgel van Amsterdam – herbergt al deze elementen en vertegenwoordigde een dankbaar onderzoeksinstrument voor de kunstenaars.

Wie de Oude Kerk binnenkomt hoort flarden van tonen. Orgelspel, zang maar evengoed een fietsbel. De geluiden vullen subtiel de gehele ruimte, maar sturen de aandacht richting het hoogkoor. Hier staat een *mellotron*¹. Een mellotron is een elektrisch muziekinstrument met toetsen, waarbij het geluid geproduceerd wordt door middel van op magneetbanden opgenomen geluidsfragmenten. Bij indrukken van een toets wordt een magnetische leeskop en een aandrukrol tegen de band gedrukt. In zekere zin is de mellotron een mechanische voorloper van de sampler, hoewel het apparaat niet de mogelijkheid biedt zelf geluiden op te nemen.

Mellotron

In hun onderzoek, namen de kunstenaars geluiden uit de omgeving van de Oude Kerk op. Geluiden die een belangrijke betekenis vertegenwoordigden in de cultuur historische waarden die het gebouw vandaag de dag vertegenwoordigt. Een koorrepetitie van de cantorij van de Oudekerksgemeente werd opgenomen. Zo ook een vroege ochtend, waar de geluiden van de straatvegers en fietsbellen de boventoon voeren. Het carillon en de luidklokken en de menselijke stemmen in de kerk, met hun kenmerkende nagalm. In hun studio in British Columbia, Canada reduceerden zij de geluiden tot de essentie, en componeerden zij een soundscape voor de kerk. Het geluid van het orgel is als laatste toegevoegd, omdat het daarvoor nog in restauratie verkeerde.

Binnen in de kerk klinken deze geluiden als een natuurlijk decorum waarvan de afzender onzichtbaar en pluriform is. In het Hoog Koor nodigt de mellotron uit om mee te doen. Iedere bezoeker kan zelf een compositie maken op het instrument. Je zou denken dat dit een kakofonie van geluid oplevert. Maar door de subtiele sampling en de compositie die onder de toetsen verborgen is, kan elke bezoeker de kerk in beweging zetten met geluid zonder de esthetiek te verstoren. Het denkwerk hierachter heeft plaatsgevonden in de studio van de kunstenaars. 25 speakers zijn rondom het koor en schip, op de daar aanwezige pilasters bevestigd. Het geluid vormt zo een binnengordel in de gehele kerkruimte, rondom de – in de Rooms Katholieke tijd - heilige ruimte van de kerk. Elke speaker geeft slechts één geluid prijs. Door op afstand te luisteren hoor je het geheel. Maar als je dichtbij een van de speakers loopt isoleert dit geluid, en lijkt het alsof dit geluid de boventoon voert. Alsof er iemand in je oor zingt. Hetzelfde principe was van kracht in het werk van Janet Cardiff met de titel *40 Part Motet*².

¹ <http://ethw.org/Mellotron>

² <https://www.youtube.com/watch?v=rZXBia5kuqY>

De inmenging van omgevingsgeluid en muziek zorgt voor een lichte verwarring: wat is nu echt geluid en wat is opgenomen? Hetzelfde principe deed zich voor in een recenter werk van Cardiff en Miller met de titel *Forest (for a thousand years)*³; 2012, speciaal gemaakt voor de Documenta(13) in Kassel. Hier hoor je de compositie *Nunc dimittis* van Arvo Pärt door het Estonian Philharmonic Chamber Choir, maar evengoed fluitende vogels en een overvliegend vliegtuig. Werkelijkheid en fictie vloeien in elkaar over. Ditzelfde zal het geval zijn in de installatie in de Oude Kerk.

Forest (for a thousand years, 2012

Janet Cardiff: *“Het werk gaat over serendipiteit en spel. Een kind zal wellicht een interessanter geluid uit het werk halen dan een professioneel organist, het werk maakt de benadering van de bespeler zichtbaar en verandert voortdurend afhankelijk van wie de toetsen aanraakt.”*

De ruimte blijft zoals het is. Er wordt geen enkele visuele interventie gepleegd. De enige objecten in de ruimte vormen de stoelen die verspreid door de kerk heen staan. Je kunt plaatsnemen, van positie veranderen en het werk vanuit verschillende plekken in de kerk ondergaan. Het zitten vraagt om een moment van aandacht, een rustpunt in een druk bestaan. Het meditatieve aspect van het werk wordt door de bezoeker zelf ingevuld op het moment dat hij plaats neemt en zich open stelt voor de muziek. Dan begint de beschouwing, die voor iedereen individueel verschillend en persoonlijk zal zijn. Gedachten vormen zich, beelden ontstaan. De muziek vult nu eens een leegte en maakt dan weer een leegte aan.

³ <https://www.youtube.com/watch?v=hGqPwaZVPBo>

een onderzoek naar sculpturaal geluid en interactie

De geluiden worden vanaf de zomer van 2018 opgenomen in en rondom de Oude Kerk. Een aantal stukken van 1 minuut wordt speciaal gecomponeerd en vervolgens gespeeld door een orkest. Dit wordt opgenomen in de Oude Kerk, en terug gespeeld via de speakers / mellotron. De kunstenaars hebben ook een aantal koorwerken opgenomen met fragmenten uit van Sweelinck als ook door de Sweelinck Cantorij⁴, welke wekelijks zingt in de Oude Kerk. Het koor wordt opgenomen in verschillende akkoorden in de Oude Kerk. Ook de omgevingsgeluiden en geluidseffecten worden in en rondom de kerk opgenomen. Vanaf eind september 2018 kunnen de prille klanken van het dan gerestaureerde orgel voor het eerst worden opgenomen.

Gekozen wordt voor een mellotron met twee toetsenborden, gelijk aan die van het Vater-Müller Orgel. Het basisidee van de mellotron is om door de toets in te drukken er een soundtrack of instrument wordt afgespeeld. De kunstenaars breiden dit concept uit, met een breed scala aan diverse muzikale en narratieve geluiden. Het ontwerp van de installatie heeft twee toetsenborden. Aan de linkerkant spelen de toetsen muziek - één toets kan een dreunend orgelakkoord spelen dat is opgenomen van het orgel in de kerk en een andere toets kan het geluid van stemmen zingen bespelen. Deze composities veranderen genres, zodat de sfeer van de ruimte verschuift van religieus naar filmisch, naar gevoelens van angst, of naar een meer klassieke stemming enz. Op één toets zou je een manische orgelsamenstelling kunnen horen en op een andere zou je zachte viool kunnen horen of een cello-stuk. Geluid beïnvloedt de perceptie, en zorgt voor een tijdelijke wijziging van de atmosfeer in de kerk. Aan de rechterkant heeft het toetsenbord geluidseffecten en speelt het verhalende stemmen. Eén toets kan het geluid bespelen van fluisterende stemmen, een andere kan lachende of huilende stemmen spelen. Een andere toets kan gesproken stemmen oproepen die kleine scènes beschrijven, of het geluid van deuren die openen of van voetstappen door de ruimte rennen. Sommige verhalen kennen een historische bron en andere bevatten meer hedendaagse verwijzingen.

De bezoeker kan plaatsnemen om het orgel te bespelen en zo de driedimensionale soundscape samenstellen in surround-geluid, dat zich door de ruimte beweegt en het transformeert in een filmische omgeving. De kunstenaars zijn van plan om het toetsenbord zo te programmeren dat slechts 3 of 4 toetsen tegelijkertijd kunnen worden ingedrukt, zodat er geen overweldigende kakofonie van geluiden is. De klanken zouden door de hele kerk weerklinken, maar worden sterk geconcentreerd in het koorgedeelte. De muziek kan ook zo worden samengesteld dat deze de voorgeprogrammeerde handtekening van de eigenlijke toetsen weerspiegelt.

Dit werk verbreed en verdiept het onderzoek naar interactief en sculpturaal geluid, dat Cardiff en Miller in sommige van hun eerdere werken hebben onderzocht, zoals *Murder of Crows*, *F # Minor*, *The Forty Part Motet*, *The Poetry Machine*, *Cabinet of Curiousness* en *To Touch*. Dit nieuwe werk put weliswaar uit enkele van onze eerdere ideeën, maar overstijgt alle eerdere formats naar de grootste en meest complexe installatie tot nu toe.

⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=JmmjIL5z3GA>

5. wat maakt dit werk bijzonder?

Het is de eerste grote solotentoonstelling van het kunstenaarsduo Janet Cardiff en George Bures Miller in Nederland, met bovendien nieuw werk. Cardiff en Miller reflecteren in hun werk op de participatiemaatschappij en stellen muziek als beeldende kunstvorm open voor het publiek.

nieuwe generaties

Het samenspel met het pas gerestaureerde orgel geeft het project urgentie en relevantie. Want wat moet een nieuwe generatie met klinkend erfgoed uit de tijd van Sweelinck? Heeft het instrument nog actualiteitswaarde in onze seculiere maatschappij?

Een uitgebreid educatie- en participatieprogramma wordt ingezet op het bereiken van nieuw publiek voor het museum, dat een nieuwe weg in slaat met de combinatie erfgoed, kunst én muziek.

samenwerking

Voor het geluidswerk wordt samengewerkt met orkesten en koren uit Amsterdam én met de bezoeker. Partners in het public programme zijn onder andere: Amsterdam Dance Event (ADE), Steim en Sonic Acts.

niche

Met haar programmering zoekt de Oude Kerk steeds naar een niche in het cultuuraanbod. De kerk vertegenwoordigt als monument (en met een belangrijke collectie) de geschiedenis van Amsterdam, Nederland en Europa. Door met hedendaagse kunst te interveniëren, wordt steeds een nieuwe relatie gelegd met de huidige wereld om ons heen. Het samenspel tussen erfgoed en hedendaagse kunst biedt de bezoeker een indringende kunstervaring. Door de tijdelijkheid van de projecten, blijft er een herinnering en een nabeeld over die optelt bij het collectief geheugen. Met haar projecten voegt de Oude Kerk zo nieuwe pagina's toe aan de (kunst)geschiedenis.

nieuw publiek

Met de toevoeging muziek, die Cardiff en Miller introduceren, voegt de Oude Kerk een nieuwe discipline toe aan haar programma. Deze zal de komende jaren worden uitgedragen in een nieuw muziekprogramma voor de publieksgroep millennials en muzikliefhebbers.

Om dit nieuwe publiek passend te bedienen worden openingstijden periodiek verruimd, ontwikkelen we een passend *public programme* en kijken we de afgelopen maanden zorgvuldig naar manieren om de bezoeker op een aansprekende manier te informeren en te betrekken. Daarom is recent een nieuwe ontvangsthall geopend, en voegt de nieuwe museumwinkel een verdiepende laag toe voor wie meer te weten wil komen van de onderwerpen die de tentoonstelling aankaart. Uitgever en boekhandel *San Seriffe*⁵ verzorgen op maat van elke

⁵ <https://www.san-serriffe.com/>

tentoonstelling een gecureerd aanbod aan boeken en publicaties. Voor deze tentoonstelling wordt een start gemaakt met een serie podcasts die meer achtergrond biedt. Marian Cousijn ontwikkelt met ons interessante gesprekken met de kunstenaars, deskundigen en met bezoekers in een nieuwe serie 'humans of oude kerk'.

Recentelijk heeft een reorganisatie gezorgd voor een professioneel hospitality-team die de bezoeker welkom heet, informeert en betreft bij de activiteiten in de Oude Kerk. We zien dat de Oude Kerk een grote groep toeristen trekt, die met een *iamsterdam*-pas vrij entree heeft. Tegelijkertijd zien we de afgelopen jaren een nieuwe, jaarlijks groeiende groep bezoekers die specifiek komt voor de kunst en het *public programme*. Deze groep is tussen de 25-40 jaar, woont in de Randstad en voelt zich aangetrokken tot het eigenwijze karakter van de Oude Kerk. Uit onderzoek bleek dat de wijze waarop zij in de kerk werden ontvangen niet paste bij het contemporaine beeld dat zij vooraf van de Oude Kerk had verwacht. In het voorjaar van 2018 is daarom versneld werk gemaakt van een verbeterde ontvangst, ook om herhaalbezoek te stimuleren. Een nieuwe balie en een informatie-sluis zijn in mei gereed gekomen. De museumwinkel volgt dit najaar. Het past bij een proactieve houding als jong instituut met een scherpe kijk op cultuur van de 21^e eeuw.

6. ervaring met eerdere kunstprojecten

In artistiek opzicht vormt de ruimte van de Oude Kerk een complexe ruimte, welke met betekenis geladen is. Het is geen white-cube, maar een door religie gepredomineerde ruimte vormgegeven door de tijd. Dit gegeven – ruimte en tijd - vormt het uitgangspunt en het canvas voor de tentoonstellingen. Het daagt experimentele manieren van cureren en presenteren uit en dwingt tegelijkertijd keuzes af, die wellicht in een museum af galerie niet, of anders zouden worden gemaakt.

methode

Context Responsive vindt plaats als de kunstenaar onderzoek doet naar de locatie als onderdeel van het maakproces. Dit onderzoek neemt de geografie, lokaliteit, topografie, gemeenschap (lokale, historische en universele gemeenschappen), geschiedenis (lokaal, privaat en nationaal) van een plek in beschouwing. De materiële en immateriële grondstof voor dit onderzoek kan worden beschouwd als een 'open source' – open voor ieders gebruik en interpretatie. Het proces heeft een directe relatie tot de kunstwerken die worden gemaakt in termen van vorm, materiaal en concept. Het werk is tijdelijk en bestaat in de originele vorm uitsluitend voor de duur van de publieke presentatie op locatie, deze tijdelijke natuur past de context van de Oude Kerk als tijdscapsule waar ruimte en tijd erfahrbaar zijn.

In de samenwerking met de kunstenaar worden doorgaans lange lijnen gemaakt. Met Cardiff en Miller is de Oude Kerk al vanaf 2014 in gesprek. Toen het duidelijk werd dat de orgels de grootste fascinatie hadden voor de kunstenaar, werd gekozen voor een belangrijk moment in de geschiedenis van de Oude Kerk: de periode voorafgaand aan de officiële ingebruikname van het gerestaureerde Vater-Müller Orgel in mei 2019.

Hedendaagse kunst bouwt voort of bevraagt de klassieke principes van de bouwkunst, schilderen en beeldhouwkunst die eeuwenlang aanwezig is. De huidige ontwikkelingen in de beeldende kunst maken duidelijk dat deze waarden verschuiven: de Westerse principes zijn niet langer uitsluitend of dominant. Oude Kerk onderzoekt in haar programma's deze waarden in onze tijd, en legt daarmee de architectuur en diens vermeende betekenis langs de meetlat van de (pluriforme) cultuur van nu. Eerdere projecten zorgden voor een groeiende nieuw publiek en een hoge mate van media-aandacht: Tony Oursler: *I/O Underflow* (2014), Tatu Atzu: *The Garden Which Is The Nearest To God* (2015), Germaine Kruij, *Geometry of the Scattering* (2015), Marinus Boezem (2016), Sarah van Sonsbeeck (2017), Iswanto Hartono (2017), Christian Boltanski: NA (2018).

doelstellingen:

- door traditie en vernieuwing samen te presenteren ontstaan nieuwe vragen en perspectieven op de (dagelijkse) wereld om ons heen met mogelijke impact op de toekomst;
- (inter)nationale impact (samenwerking met o.a. Amsterdam Art Weekend,

Sic Acts, ADE, non-fiction en Steim) brug slaan tussen Nederlandse kunstveld en internationale kunstenaars;

- kunstenaar helpen een werk te realiseren dat door omvang en context niet gauw elders plaats kan vinden;
- herkenbaar moment in het jaar waar de bezoeker klok op gelijk kan zetten; de najaarstentoonstelling vormt de opening van het Amsterdam Art Weekend.
- erfgoed- en cultuurpubliek binnenhalen als nieuw publiek voor hedendaagse kunst;
- (hedendaagse) kunstliefhebbers binnenhalen als nieuw publiek voor erfgoed;
- een jonger en kunstprofessioneel publiek verdieping bieden.

7. presentatie en communicatie

De inhoudelijke kwaliteit van het werk van Cardiff en Miller bepaalt in sterke mate het succes. Een uitgekende communicatie is echter net zo belangrijk om bezoekers het werk te laten ervaren. Hieronder wordt op hoofdlijnen ingegaan op de doelgroepen en communicatie.

publieksbegeleiding

Het bespelen van de mellotron lijkt geheel aan het toeval overgelaten, echter niets is minder waar. De kunstenaars hebben het instrument zo geprogrammeerd dat uitsluitend elkaar akoestisch versterkende geluiden kunnen samengaan. De bezoeker zal zich dus verbazen over de kwaliteit die hij uit het instrument haalt. De hand van de kunstenaar speelt echter op de achtergrond mee. Sommige geluiden gaan eenvoudigweg niet samen, terwijl andere elkaar juist sublimeren. De instructie aan de bezoeker wordt vanaf het begin van zijn of haar bezoek al gegeven. Bij binnenkomst wordt duidelijk gemaakt dat de bezoeker zelf muziek mag maken in de kerk, waarbij hij of zij het grote orgel kan bespelen. In de nieuwe entree-opstelling van de kerk (mei 2018) is een sluis gemaakt, waarbij de bezoeker langzaam acclimatiseert en via twee tekstwanden bekend wordt gemaakt met het werk. Hier, in deze eerste minuten van zijn/haar bezoek worden de verwachtingen voorbereid. Eenmaal in de kerk zullen geluiden klinken die de ruimte vullen. Het zal niet onmiddellijk duidelijk zijn dat het instrument (de mellotron) in het hoogkoor staat, omdat het geluid overal vandaan lijkt te komen. Het omringt de bezoeker en laat hem of haar deel uitmaken van de ruimte. Eenmaal in het hoogkoor wordt de mellotron zichtbaar. Hierbij wordt met een duidelijke en eenvoudige instructie (in Nederlands en Engels) duidelijk gemaakt hoe het werkt en hoe je als bezoeker mee kunt doen aan de creatie van een nieuw muziekstuk.

Delen van het stuk worden opgenomen en zullen na afloop van de tentoonstelling deel gaan uitmaken van de collectie Oude Kerk. Het proces van vereeuwiging wordt hiermee benadrukt, en wordt persoonlijk gemaakt voor de bezoeker. Na afloop van zijn bezoek kan hij een certificaat ophalen als bewijs van de persoonlijke bijdrage en het bespelen van het wereldberoemde orgel van de Oude Kerk. Voor velen is dit een wens die in vervulling gaat, voor anderen is dit een onverwachte ontdekking.

doelgroepen

Het project is gericht op een nieuwsgierig, flexibel en een geïnteresseerd cultuurpubliek. In de praktijk zijn dit overwegend bezoekers in de leeftijd van 16 tot en met 65, die niet (zeer) deskundig zijn op het gebied van 'kerk en kunst', individueel of met partner dan wel vriend(in) of familie de Oude Kerk bezoeken en behalve het interieur ook geïnteresseerd zijn in een nieuw perspectief op de Oude Kerk zelf. Binnen deze doelgroep wordt onderscheid gemaakt tussen bezoekers die de Oude Kerk uit zichzelf bezoeken en bezoekers voor wie het werk van Cardiff en Miller een reden vormt om de Oude Kerk te bezoeken. Deze laatste groep bestaat uit bezoekers die de Oude Kerk eerder hebben bezocht en uit bezoekers die de Oude Kerk nog nooit hebben bezocht. Om deze verschillende soorten bezoekers te bereiken, promoot de Oude Kerk dit project via verschillende media, zowel via eigen media (nieuwsbrief, website, etc.) als via externe media (tijdschriften, nieuwsbladen, etc.). Alle teksten worden ook aangeboden in een Engelstalige versie, omdat dit project ook geschikt is voor buitenlandse cultuurtoeristen. Het project sluit eveneens op behoeften van families, omdat het een werk is waar iedereen – jong en oud – aan kan bijdragen en in mee kan doen. Het geluid leent zich voor video-opnamen en het delen via sociale mediakanalen.

Grote nadruk wordt gelegd op een nieuwe doelgroep, die met name geïnteresseerd is in de ervarings- en contemplatieve kwaliteit van de Oude kerk, en misschien niet zozeer voor de kunst of het erfgoed komt, maar juist interesse heeft in de ervaring van kunst en muziek in relatie tot de sacrale plek. We vinden deze groep in yogascholen (maar liefst 40% van de Nederlanders beoefent yoga of doet aan meditatie) en onder jonge professionals, muziekliefhebbers, millennials en creatieven. Het uitgaanspubliek dat doorgaans in de avonden op stap gaat wordt bedient door aangepaste avondopenstellingen.

communicatieconcept

Het marketing-communicatieconcept van dit project is reeds ontwikkeld voor eerdere kunstprojecten in de Oude Kerk, in samenwerking met P.R. bureau Coebergh Communicatie, fotograaf Gert-Jan de Rooij en Studio Hendiksen. Dit concept behelst secuur uitgedachte tekst (NL/ENG), beeld van het werk op locatie en grafisch ontwerp die de basis vormen voor de diverse communicatie-uitingen. Ook voor het project van Cardiff en Miller in de Oude kerk wordt dit beproefde concept gebruikt. Concreet bestaat het concept uit de naam van de kunstenaars, copy voor diverse communicatie uitingen (website, krant) en templates voor het ontwerp van online media. Omdat het hier om een geluidswerk gaat, wordt voor het eerst gebruik gemaakt van radio-advertising. Dit sluit aan bij de ambitie de nieuwe publieksgroep op passende wijze te bereiken.

Het project wordt offline en online onder de aandacht gebracht, met grote nadruk op inhoudelijke redactionele content.

publiciteit

De kunstenaars spelen een belangrijke rol in het actief onder de aandacht brengen van het project in de verschillende media. Hun (persoonlijke) verhaal over de totstandkoming van het werk stimuleert de interesse van de bezoekers. In dit opzicht gaat specifieke aandacht uit naar de contemplatieve kracht van het werk en de site-specifieke totstandkoming door opnames te maken rondom de Oude Kerk.

Er wordt groot ingezet op het genereren van free publicity, om ook extra en nieuwe bezoekers naar de Oude Kerk te trekken op basis van muziek. Dit werk betreft een nieuw en origineel kunstwerk, gekoppeld aan een interessante vizier van de kunstenaar op het eeuwenoude gebouw en de recente oplevering van het Vater-Müller Orgel als wereldberoemd instrument. Het project heeft een urgente en sympathieke doelstelling (een kerk laten spreken). Op basis hiervan en ervaringen met eerdere projecten mag grote belangstelling worden verwacht van de media. Te denken valt aan dagbladen (voor wie de introductie van dit project nieuwswaarde heeft) en een brede selectie van tijdschriften en websites op het gebied van architectuur, muziek, erfgoed, musea, beeldende kunst en vrijetijdsbesteding en lifestyle.

Uiteraard promoot de Oude Kerk zelf doorlopend via de media, zoals de website, facebook, twitter en magazine/nieuwsbrieven. Daarnaast wordt het project in de Oude Kerk zelf (zoals in het kassagebied, de koffieschenkerij en op andere plekken) aan de hand van videoprojectie en posters gepromoot. Ook wordt het personeel gebriefd hoe bezoekers over het project op locatie kunnen informeren. Tijdens het *public programme* (zoals de series *Silence* en *Come Closer*) wordt het project ge-reactiveerd richting een specifieke doelgroep.

8. public programme en educatie

Silence #3, 2017

Het publieksprogramma met onderdelen als come-closer, silence en het educatieprogramma maakt een onverbrekelijk deel uit van het totaalproject. Zonder de interactie met de bezoeker en de context van de Oude Kerk, kan dit project niet ontstaan.

Het Vater-Müller Orgel is van 2013-2018 in restauratie geweest. Momenteel wordt het wereldberoemde orgel geïntoneerd. Het instrument is nu klaar voor de 21e eeuw. Klinkend erfgoed kent doorgaans aan vaste schare fans. Zo ook bij de orgels. Problematisch is dat de fanclub vergrijsd. Als gevolg van de secularisatie maken nieuwe generaties geen kennis meer met orgels. Het is een instrument dat van de erfgoedkaart af dreigt te vallen. De afgeronde restauratie geeft een urgentie aan het actualiseren van dit beroemde stadsorgel. Voor mensen die Feike Atsma, Bach en Sweelinck niet kennen, kan het orgel een nieuw geluid vormen. In het jaar van de oplevering vormt het project met Cardiff en Miller de opmaat naar een nieuwe toekomst én een nieuw publiek voor het Vater-Müller Orgel. Het onderzoek van de kunstenaars, en de wijze waarop zij de bezoeker hierbij betrekken moet voor een nieuwe 'fanclub' gaan zorgen. Speerpunt in het public programme en de communicatie is het uitnodigen van jonge musici waaronder Nicholas Jaar, Zeno van den Broek, Thomas Ankersmit en Claire M. Singer. Een nieuwe generatie musici die samen met de kunstenaars de toekomst voor het orgel inlijdt door onderzoek en bespeling.

come closer

Come Closer is een terugkerend publiekprogramma in de Oude Kerk, dat wordt samengesteld in samenwerking met Non-fiction (Michiel van Iersel en Radna Rumping). De afgelopen jaren heeft er steeds een serie van Come Closer programma's plaatsgevonden tijdens solotentoonstellingen in de Oude Kerk, van o.a. Taturu Atzu, Germaine Kruij, Maninus Boezem en Christian Boltanski. Come Closer reageert altijd op de context van de tentoonstelling en bijbehorende vragen die de kunstenaar oproept, en heeft daarom een fluïde format. Wel zijn er vaste kenmerken die het programma definiëren. Zo is het programma multidisciplinair, waarbij zowel beeldend kunstenaars, als musici, als wetenschappers én de bezoekers zelf het programma maken. Come Closer brengt mensen nader; nader tot elkaar, maar ook nader tot de tentoonstelling en de Oude Kerk. Dat gebeurt niet door de tentoonstelling uit te leggen, maar door een ervaring te creëren die een diepere laag aan de tentoonstelling toevoegt. Ook is Come Closer een platform voor (vaak jonge) makers die door middel van een performance, interventie of ander soort bijdrage zich aan de tentoonstelling verbinden, en nieuw werk creëren in de bijzondere context van de Oude Kerk. Come Closer speelt zich af in tijd en ruimte: het is een samenkomst, een moment waar je bij moet zijn, waarbij het programma niet statisch is, maar (letterlijk) beweegt door de Oude Kerk. De afgelopen jaren is er een divers en toegewijd publiek opgebouwd die Come Closer bezoekt, de intieme programma's trekken meestal zo'n 50-70 personen per keer.

Come Closer, 2017

insteek

De kern van de tentoonstelling van Janet Cardiff en George Bures Miller is een sculpturaal geluidswerk. Er vindt geen materiele verandering in de inrichting van de kerk plaats. Tijdens het programma van Come Closer willen we de bezoeker dit werk op een verdiepende manier laten ervaren, door de ervaring van het luisteren op verschillende wijze te regisseren, in samenwerking met kunstenaars, choreografen en wetenschappers. In het werk van Janet Cardiff en George Bures Miller is het de bezoeker die het geluidswerk activeert en laat klinken, met ruimte voor toeval en improvisatie. Maar kan de luisteraar van dit werk ook actief zijn? Wat is actief luisteren? Hoe verhoudt luisteren zich tot ruimte, en bewegen in deze ruimte? De Oude Kerk is geen concertzaal, en dat biedt veel mogelijkheden om op andere wijze te luisteren. Curator Radna Rumping (Non-fiction, Red Light Radio) heeft een achtergrond als radiomaker en werkt vaak op het snijvlak van beeldende kunst en muziekcultuur. Samen met diverse partners en kunstenaars zal ze een zorgvuldig programma samenstellen.

Jacuzzi - een collectief van performers en choreografen die in Amsterdam zijn opgeleid en hun dansstudio wekelijks openstellen voor Shared Movement Practice (voor "dancers and non-dancers"). Het is interessant om met hen, of een aantal van hen (zoals bijvoorbeeld choreograaf Michelle Rizzo of Matthew Day) een choreografie te ontwikkelen waar bezoekers van Come Closer ook zelf aan mee kunnen doen of onderdeel van worden. Luisteren vanuit beweging door de ruimte en bewust zijn hoe de ervaring van het luisteren door deze beweging verandert.

<https://jacuzzi.hotglue.me/>

<http://creativeaccomplice.com.au/matthew-day/>

<https://www.grip.house/en/maker/michele-rizzo/>

Een andere benadering van actief luisteren is *deep listening*. De Amerikaanse componist Pauline Oliveros (1932 –2016) bedacht deze term, voortvloeiend uit haar onderzoek naar "*an aesthetic based upon principles of improvisation, electronic music, ritual, teaching and meditation. This aesthetic is designed to inspire both trained and untrained performers to practice the art of listening and responding to environmental conditions in solo and ensemble situations*". Er zijn allerlei oefeningen om tot een staat van deep listening te komen. Jo Kali is momenteel student aan het (internationale) Deep Listening Institute, en is daarnaast curator voor het Rewire Festival en radiomaker bij Red Light Radio. Samen met haar ontwikkelen we een Come Closer als een 'deep listening sessie'.

<https://jokali.org/>

<http://deeplisting.org/site/content/about>

Een kunstenaar die veel met muziek werkt, maar ook met voorgedragen tekst, is Ivan Cheng. Hoewel hij nu vooral als performancekunstenaar actief is, heeft Ivan ook aan het conservatorium in Sydney gestudeerd, is hij klarinettist en heeft hij meerdere keren gestudeerd aan de Summer School van Robert Wilson. Voor Come Closer is het interessant met hem samen te werken voor een tekstuele bijdrage aan het werk van Janet Cardiff en George Bures Miller, die bewegend

door de ruimte, wordt voorgedragen.

“IVAN CHENG is an Australian artist whose practice focuses on modes of reading, often gesturing toward systems of power and reproduction. He also works as a performer, clarinetist, and dramaturg in multiple contexts, specialising in contemporary scores. He recently completed an MFA in Critical Studies (Sandberg Instituut), having previously studied at the Royal Academy of Music and Sydney Conservatorium of Music. Text-based performances have been presented in Sydney, London, Amsterdam, Vilnius, Melbourne, Tokyo, Berlin and New York. In 2018, he premiered Biscuit Betrayal, a new work for Campbelltown Arts Centre, and revived Bad Weather for Lithuanian premiere, an 'opera' premiered in 2017 with Arturas Bumšteinas at Krakow's Cricoteka during Unsound. He initiates project space bologna.cc in Amsterdam.”

<https://ivancheng.com/>

educatie voor primair en voortgezet onderwijs

Tijdens de duur van de tentoonstelling biedt de Oude Kerk programma's aan voor zowel basis als voortgezet onderwijs. Hiermee willen we een plek zijn voor het onderwijs waar leerlingen leren reflecteren op kunst en tijden met elkaar in verbinding stellen (interhistoriciteit) door verbanden te leggen met de geschiedenis en de actuele samenleving. Er is ruimte voor discussie en argumentatie vanuit verschillende en multidisciplinaire werkvormen.

De educatieve activiteiten spelen een bemiddelende rol tussen de (geschiedenis van de) kerk, het werk van de (hedendaagse) kunstenaar en de leefwereld van de leerlingen. Het is de interhistorische waarde (een optelsom van heden en verleden) waardoor leerlingen kunnen worden uitgedaagd én geholpen om zichzelf en de wereld waarin zij leven beter of anders te zien of te begrijpen. Educatieve programma's in de Oude Kerk worden doorgaans aangeboden met voorbereiding en afsluitende lessuggesties voor op school.

Muziek is een communicatievorm van alle tijden en er zijn veel muzikale verschijningsvormen in onze hedendaagse cultuur. Er zijn veel muzikale tradities, genres en stijlen. Dat muziek iets 'doet' met mensen blijkt wel uit de vele manieren waarop wij muziek dagelijks gebruiken om sfeer te scheppen en om denkbeelden en emoties te uiten. Muziek is een universele taal die de grenzen overschrijdt: muziek is wereldmuziek. De mogelijkheid die muziek biedt om er samen actief plezier aan te beleven maakt haar uniek. Deze eigenschap vormt de basis voor het educatieprogramma rondom het werk van Cardiff en Miller.

Het werk van Cardiff en Miller beweegt zich hybride tussen beeldende kunst, muziek en theater in. Geluid is driedimensionaal, waardoor muziek als een sculptuur beschouwd kan worden. Zo loop je in een muziekstuk, kun je het geluid horen bewegen als rimpelingen in een rivier. Muziek verandert continu de manier van onze perceptie door de complexiteit ervan.

Geluid maakt een ruimte groter, dynamischer, beweeglijk en stiller. Op deze manier ontstaat een driedimensionaal beeld dat aan de haal gaat met de realiteit van de waarneming. Het is deze

kwaliteit van het werk dat interessant is in de context van de Oude Kerk; hoe kan geluid de betekenis en perceptie van de Oude Kerk veranderen? Hoe hebben muziek, stem en verhaal een impact op de waarneming.

Basisonderwijs

Voor het basisonderwijs bieden we een programma inclusief workshop in de klas aan. Bij de workshop in de klas ligt de focus op het vervaardigen van een zelfgemaakt muziekinstrument waarbij verschillende niveaus worden gehanteerd: een akoestisch, elektrisch of digitaal instrument. Hiervoor werken we enerzijds samen met Steim (inhoudelijke ontwikkeling en uitvoering van de workshop) anderzijds met Muziekcentrum Aslan (ruggenspraak bij de ontwikkeling van het programma in de Oude Kerk en de workshop).

Educatieprogramma bij Marinus Boezem, 2017

Voortgezet onderwijs

Voor het voortgezet onderwijs bieden we interactieve, dialoog gestuurde rondleidingen die aansluiten bij de kern- en einddoelen van het vak CKV maar ook bij beeldende en muzikale vorming. Daarnaast krijgen scholen de kans een workshop te boeken waarbij het maken van een eigen soundscape centraal staat. Geïnspireerd door het werk van Cardiff&Miller tijdens hun bezoek aan de Oude Kerk worden leerlingen uitgedaagd om met behulp van gespecialiseerde computerprogramma's zelf een soundscape te creëren. Hiervoor wordt eveneens met Steim samengewerkt.

Mediateurs Culturels

In navolging van ons succesvolle experiment tijdens de Christian Boltanski tentoonstelling in de winter van 2017/2018 zetten wij opnieuw mediateurs culturels in. De zogenaamde 'mediateurs' in de tentoonstelling zijn er voor álle bezoekers en gaan het gesprek aan over zowel de tentoongestelde kunst als het erfgoed en het samenspel daartussen. De benadering is niet feitelijk of zendend, het is een benadering waarbij een open dialoog met het publiek centraal staat in plaats van het 'top-down' doorgeven van informatie. Zo ontstaat een een gelijkwaardig gesprek waarin wederzijds vragen en meningen aan de orde worden gesteld. Zo bieden we ook de niet-geoeffende kijker een ingang tot de tentoonstelling en de mogelijkheid zijn of haar ideeën te verwoorden.

De mediateurs beschikken over de nodige inhoudelijke kennis en kunnen door een open en proactieve houding de beste techniek inzetten ten behoeve van verdieping bij de tentoonstelling. Een mediateur stelt een bezoeker ongevraagd een vraag en afhankelijk van de input van de bezoeker ontvouwt het gesprek zich.

We zoeken hiervoor de samenwerking met zowel het conservatorium van Amsterdam als middelbare scholen die speciale muziekplus klassen faciliteren om zo getalenteerde en muzikale jongeren/jong volwassenen de kans te geven zich te verdiepen in deze hybride vorm van muziek, beeldende kunst en theater kenmerkend voor het werk van Cardiff en Miller.

silence

De concertserie Silence in de Oude Kerk is een doorgaande concertreeks op de vroege ochtend van elke eerste vrijdag van de maand, tussen 8 en 9 uur. De serie komt tot stand in gesprekken tussen kunstenaars die in de Oude Kerk tentoonstellen, en curator muziek Jacob Lekkerkerker. Het is een serie die de Oude Kerk en Amsterdam past: eigenzinnig, tegendraads, scherp reagerend op de context van een hectische binnenstad en een monumentaal gebouw. Een gebouw dat op de vroege ochtend ademt als een meditatieve oase in een stadsdeel dat opgaat in hectiek. Stille is uitgangspunt, maar dat sluit overweldigende klank en dramatische muzikale gebaren niet uit.

Meer dan welke concertplek in Amsterdam is de Oude Kerk geschikt om doorheen te dwalen. Er is geen andere grote concertzaal waar je op een sub-woofer kunt gaan zitten om klankproductie te voelen, waar musici door het publiek wandelen wanneer ze spelen. Bezoekers bewegen bij de concerten door de ruimte van de kerk, en iedere luisteraar kiest zijn eigen perspectief, speelt met de eigen concertervaring. "The improviser is always listening, the listener is always improvising", aldus de Amerikaanse pianist en schrijver Vijay Iyer.

Twee recente tentoonstellingen hebben de Oude Kerk veel geleerd over klankbeleving en muziek. Tijdens de tentoonstelling 'NA' van Christian Boltanski werd met muziek een nieuwe ruimtelijke laag toegevoegd, met musici die verspreid waren door het labrynt van metershoge graftombes van Boltanski. De concerten werden ontwikkeld in samenwerking met de Franse componist Franck Krawczyk, componist Yannis Kyriakides en met Diamanda Dramm, recent

winnaar van de Dutch Classical Talent Award. De huidige tentoonstelling van Giorgio Andreotta Calò, 'Anastasis' kleurt de kerk met een alomtegenwoordig rood licht, mede gevormd door zonlicht. Het verleidt je heel precies na te denken over niet alleen visuele eigenschappen en wetmatigheden, maar ook de klankeigenschappen van het gebouw zelf, de geschiedenis van klank. Fysieke lokale eigenschappen: welke klanken heeft het gebouw zelf in zich: orgels, luidklokken, klanken van objecten en structuren. En meer abstract: wat zijn de eigenlijk natuurlijk frequenties van de Oude Kerk en hoe kunnen we daarmee omgaan?

De komst van Cardiff en Miller naar de Oude Kerk voegt een nieuw hoofdstuk toe, waarbij ruimtelijke klankervaring en klankonderzoek herhaald centraal worden gesteld. Het concept voor de tentoonstelling, met een mellotron in het hoogkoor en een reeks speakers spectraal door de kerk opgesteld, verdeelt de ruimte van de Oude Kerk in segmenten. Zoals het gebouw oorspronkelijk is ontworpen en later is gegroeid. Na de Reformatie werd het koor afgesloten van de kerk, voor de Reformatie was het een heilig midden van concentratie. De installatie van Cardiff en Miller stelt de ruimtelijke werking van klank in het klanklichaam de Oude Kerk centraal. Het is een uniek nieuw werk, dat tevens verbonden is met een lange geschiedenis van 'spatial music', muziek waarbij ruimtelijke opstelling een van de muzikale uitgangspunten is.

Een vroeg voorbeeld van 'spatial music' is koormuziek uit de 16e-eeuw. Het is een traditie van kathedralen, en is direct verbonden met de traditie van de Oude Kerk. Muziek van Gabriele uit de San Marco van Venetië, muziek van Palestrina en Tallis. Het is geen toeval dat Janet Cardiff's beroemde solowerk '40 Part Motet' is gebaseerd op Thomas Tallis' compositie 'Spem in Alium'. Een klankinstallatie waarbij alle 40 stemmen een eigen leven en verhaallijn hebben gekregen en waarbij individuele bezoekers inzoomen op individuele klanken. Het werk is op een zelfde wijze gedacht als de Silence muziekserie: om zelf je eigen verhaallijn te kiezen.

De reeks Silence concerten elementen bevatten van deze historische vertrekpunten, maar ook van 20e- en 21e-eeuwse voorbeelden. De twintigste-eeuwse componist Henry Brant stelt alle muziek 'spatial music' is, hij staat in een traditie van componisten als Charles Ives, Edgard Varese, Luigi Nono, Karlheinz Stockhausen. In de laatste decennia is elektronische klank veelvuldig ingezet voor nieuwe ruimtelijke beleving van klank, denk aan de BEAST in Birmingham, en Wave Field Synthesis.

De Silence concerten tijdens de tentoonstelling van Cardiff en Miller sluiten aan bij deze tradities. Elektronische en akoestische klanken smelten samen in de Oude Kerk. Er is sprake van een nieuwe, ruimtelijke beleving van klank, gebaseerd op doorgaand onderzoek naar de klankeigenschappen van de monumentale architectuur.

-Luigo Nono's compositie 'La lontananza nostalgica utopica futura', voor viool en soundtracks. Een compositie waarbij de violist door de ruimte beweegt, van lessenaar naar lessenaar, reagerend op een soundtrack die eerder zelf is ingespeeld. De subtitel is 'madrigal for many

travellers with Gideon Kremer'. Het is een werk dat past in de Oude Kerk, eigentijds, eigenzinnig, de kerk een kruispunt van wegen, van reizigers, een eigentijds bedevaartoord.

-Een concert met koormuziek van Palestrina, of Tallis.

-Een concert waarin het Vater-Müllerorgel van de Oude Kerk, dat in de laatste fase van restauratie is, wordt 'gespatialiseerd'. Het orgel als kathedraal muziekinstrument is op te vatten als een vorm van Wave Field Synthesis: als je de grote hoeveelheid individuele speakers vergelijkt met orgelpijpen, die samen een muur van geluid bouwen. Mogelijk kan een deel van het intonatieproces van het orgel, dat in de maanden oktober tot en met april plaatsvindt worden opgenomen en het materiaal ervan worden verwerkt in een concert. Referentie voor dit project is het ORA-project van LIMSI / IRCAM uit 2008 in Sainte Elisabeth in Parijs. In de Oude Kerk doet zich een unieke situatie voor: een tentoonstelling van twee wereldberoemde sound artists, Cardiff en Miller, valt samen met de intonatie van een beroemd historisch orgel, dat na 150 jaar geheel opnieuw wordt geïntoneerd, pijp voor pijp. Concrete schets is een compositieopdracht voor Ellen Arkbro, in samenwerking met Sonic Acts in Februari, als 'opmaat' van het Sonic Acts Festival in de laatste week van Februari. Sound Artist Ellen Artbro werkt met de microtonaliteit van het orgel en met ruimtelijke beweging van akoestische en elektronische klank en was in Nederland eerder te horen tijdens het Rewire Festival 2018.

Een concert met het studentenorkest van het Amsterdams Conservatorium. De moderne traditie van 'spatial music' slaat een brug tussen de symfonische orkesttraditie die in Amsterdam wordt hooggehouden door Concertgebouw Amsterdam en het vooraanstaande Amsterdams Conservatorium, en de Oude Kerk. Het Concertgebouw is nu, wat de Oude Kerk in vroeger tijden was: een van de meest vooraanstaande muziekpodia van Europa. De Oude kerk was tijdens de 16e-eeuw een van de eerste plekken in Noord-Europa waar publieke concerten werden georganiseerd. De Oude Kerk is tijdens de tentoonstelling van Cardiff Miller een droomlocatie voor een concert met hedendaagse 'spatial music' voor orkest: het vloeroppervlak is geheel leeg en kan geheel in dienst staan van klank. Mogelijk een concert met muziek van Henry Brant.

partners in muziek en ruimte

Om de mogelijkheden van muziek, architectuur en kunst bijeen te brengen wordt een aantal organisaties actief betrokken. Momenteel zijn er gesprekken rondom gezamenlijke activiteiten met de volgende organisaties:

Sonic acts

Sonic Acts is een thematisch festival met een sterke focus op hedendaagse en historische ontwikkelingen op de kruispunten van kunst, technologie, muziek en wetenschap. Elke festivaleditie onderzoekt het gekozen thema door middel van een internationale conferentie, een breed scala aan concerten en uitvoeringen, tentoonstellingen en vertoningen. Sonic Acts geeft

ook opdrachten voor en coproduceert nieuwe werken, vaak in samenwerking met internationale festivals, kunstorganisaties, financiers en andere partners.

Sound as Sculpture

Sonic Acts Academy is een nieuw platform gericht op onderwijspraktijken en het kritisch onderzoek op het gebied van kunst. Door de artistieke ervaring uit te breiden tot een academie van engagement en uitwisseling, willen de Academy zowel een speeltuin als een radicale syllabus bieden die op gespannen voet staat met geïnstitutionaliseerd leren. Het idee is om een workshop te houden met het werk van Cardiff en Miller als uitgangspunt. De kunstenaars zelf zouden hierin een rol spelen en hun presentatie toespitsen op het delen van hun ervaring met geluid als sculptuur.

Amsterdam Dance Event (ADE)

ADE's conferentierondes bieden een jaarlijks inspiratieplatform op het gebied van elektronische muziek, met een programmering voor muzikanten, studenten, VJ's, visuele artiesten en creatives. In 2017 verwelkomde de conferentie 550 sprekers en 7200 vertegenwoordigers van de wereldwijde elektronische muziekindustrie. Eerder werd de Oude Kerk benaderd voor samenwerking, maar het was toen te kort dag. Nu is er meer tijd, en wordt gekeken naar de site-specifieke kwaliteit van geluid. Potentiele sprekers: Lorenzo Benedetti (curator Kunsthalle Sankt Gallen en founder Sound Art Museum, Rome), Karen Archey (curator media / sound art, Stedelijk Museum), Atau Tanaka (Professor of media en geluid, Goldsmiths, University of London), geluidskunstenaar en historicus Seth Kim-Cohen, o.a. over zijn boek *In the Blink of an Ear: Towards a Non-Cochlear Sonic Sound* (2009).

Steim

STEIM (the STudio for Electro-Instrumental Music) is een onafhankelijk elektronisch muziekcentrum opgericht in 1969 met een initiële focus op het ontwikkelen van tools voor experimentele elektronische muzikanten voor live stage performance art. De artistieke en technische afdelingen van de stichting ondersteunen een internationale gemeenschap van artiesten, muzikanten en beeldend kunstenaars.

Steim zet zich kennis en artistiek netwerk in via educatie en publieke evenementen, zoals workshops en concerten. Omdat STEIM ervaring heeft opgedaan met elektronische muziek en educatie wil de Oude Kerk op dit vlak de krachten bundelen.

Arcam

Het idee is om de reguliere architectuurwandeling van Arcam tijdelijk uit te breiden met geluid. In een Architectuur Walk van 45 minuten gaan we kijken én luisteren naar architectuur. Een van Arcams historici ontrafelt de stedelijke structuur van de stad vanaf de eerste fundamenten tot en met de meest recente ontwikkelingen. Vervolgens geeft de Oude Kerk een aanvulling waarbij de ogen dicht kunnen: hoe klonk de stad hier? De Architecture Talk geeft meer inzicht in het stedelijke weefsel van de stad en laat je kennis maken met de belangrijkste gebouwen én hun geluid.

9. team

kunstenars: Janet Cardiff en Georges Bures Miller

studio manager: Zev Tiefenbach

curator: Jacqueline Grandjean

curator Come Closer: Radna Rumping

curator muziek: Jacob Lekkerkerker

educatie: Mirjam van Belzen

projectleider Oude Kerk: Richard Pelgrim

marketing communicatie Oude Kerk: Laurence Ostyn

curator podcast: Marian Cousijn

Jacqueline Grandjean (1968) is directeur van Oude Kerk (2012) en was oprichter van Frankendael Foundation (2008). Ze was curator in het Amsterdam Museum (2005) en werkte voor o.a. Stedelijk Museum, Submarinechannel en Museum Moderne Kunst Arnhem, Rijksmuseum als onafhankelijk creative. Grandjean studeerde aan de universiteit van Amsterdam (film) en de Hofstra University (fine arts) en volgde een residency aan The Getty Institute in Los Angeles. Ze realiseerde tentoonstellingen zoals 'Oh Crisis (2009,10,11), Into The Green (2011) en was curator van de Boerderij Biennale (2003). In de Oude Kerk cureerde ze onder meer: Giorgio Andreotta Calò (2018), Christian Boltanski (2018), Sarah van Sonsbeeck (2017), Iswanto Hartono (2017), Marinus Boezem (2016), Taturu Atzu (2015), Tony Oursler (2015), Jullianne Shwarz (2014). Grandjean is daarnaast o.a. voorzitter van Unfair Amsterdam en estate Stansfield-Hooykaas.

Radna Rumping (1983) is onafhankelijk curator, schrijver en radiopresentator. Haar werk is ingebed in muziekcultuur, (hedendaagse) kunst, maatschappij en een kritische kijk op hedendaagse communicatie. Ze realiseerde tentoonstellingen en publieke programma's bij een verscheidenheid aan kleine en grote instellingen, met als doel nieuwe ontmoetingen tussen instanties en gebouwen, kunstenaars en publiek te stimuleren. Radna maakt deel uit van het Non-fictie collectief en maakt radioprogramma's op *Red Light Radio* en *Ja Ja Ja Nee Nee Nee*, een online radiokanaal gewijd aan kunst. Ze heeft een BA in Journalistiek en was in 2016/2017 deelnemer aan het post-academische programma aan de Van Eyck Academie (Maastricht).

Jacob Lekkerkerker (1975) is componist, improvisator en organist. Hij is een pionier die nieuwe klankwerelden creëert met orgel en live elektronica, in samenwerking met musici en kunstenaars uit vele disciplines. Hij performt regelmatig op toonaangevende festivals en podia in Nederland en Europa. Als componist speelt hij met de relaties tussen monumentale architectuur, de ruimtelijke klank van orgels, elektronica en PA-systemen en de ervaring van het menselijk lichaam in deze context. Hij woont en werkt in Amsterdam, waar hij organist-titulaire is en curator muziek van de Oude Kerk.

Mirjam van Belzen (1971) is hoofd educatie van de Oude Kerk. Afgestudeerd als kunsthistorica en museoloog heeft zij zich na deze studies gespecialiseerd in educatieve en publiekprojecten

in de culturele sector. Als educatie specialist initieert en faciliteert zij nieuwe vormen van overdracht voor brede en diverse publieksgroepen en waarbij dialoog, interactie en reflectie voorop staan. Zij werkte als freelancer onder meer voor het Van Gogh Museum, het Stedelijk Museum Amsterdam, de Appel arts centre, het Nederlands Instituut voor Mediakunst en het Rijksmuseum. Van Belzen is voorzitter van E-OAM, het overkoepelend overlegorgaan in Amsterdam op het gebied van educatie in Amsterdamse Musea. Daarnaast is zij bestuurslid bij Theater Vrijburcht en Stichting Cultuur en Spiritualiteit.

Richard Pelgrim (1990) is creative producer met een achtergrond in architectuur en antropologie en is werkzaam op het raakvlak van cultuur, ontwerp, en maatschappelijke problematiek. Geboren in Rotterdam maar getogen in Beirut, werkt hij het liefste tussen werelden in. Als spin-in-het-web faciliteert Richard creatieve processen met nauwkeurig oog voor kwaliteit. Voor de Oude Kerk begeleidt hij kunstenaars in het realiseren van hun ambities en ontwikkelt hij programma's met en over de buurt.

Laurence Ostyn (1992) is medewerker communicatie bij de Oude Kerk. Ze studeerde af als kunsthistoricus en breidde haar blik op de kunstwereld uit met een tweede master journalistiek. Met een vlotte pen en vaardigheden in het maken van video- en audioproducties legt ze zich toe op het maken van inhoudelijke kunstcontent. Ze werkte onder meer voor ARTtube, Museum Boijmans Van Beuningen en Stedelijk Museum Amsterdam.

Marian Cousijn (1987) schrijft voor De Correspondent over kunst die ons de actualiteit en de wereld beter doet begrijpen. Ze studeerde af als museumconservator en werkte onder meer voor het Stedelijk Museum Amsterdam en Upstream Gallery. Met haar afstudeeronderzoek naar Duchamp won ze de scriptieprijs van De Groene Amsterdammer. Onlangs doorliep ze een curatorial fellowship bij Tate Modern in Londen.

oude kerk

raad van toezicht Floris van Hall, Hans Kodde, Lex Kloosterman, Barbara Visser, Hermine Pool, Rein Krommehorn					stichting restauratiefonds
directeur-bestuurder Jacqueline Grandjean 1,0		programmering	publieksservices	facilitair	
publiek	projectleider Richard Pelgrim 0,8	projectleider collectie Marianna v d Zwaag 0,6	bedrijfsvoering Emma v Oudheusden 1,0		
fondsen en sponsors Rieke Righolt 0,2	associated curators freelancers	registrator Marthe Nieuwland 0,1	floormanager Jelle Straatsma 0,6		
marcom Laurence Ostyn 0,8	curator publiek progr. Radna Rumping freelance	hoofd educatie Mirjam van Belzen 0,5	publieksmdw sr. diverse medewerkers	facilitair mdw Piet Musters 0,6	
public relations extern	curator muziek Jacob Lekkerkerker 0,1	mediateurs diverse medewerkers p.m.	publieksmedewerker diverse medewerkers	schoonmaak freelance	
art direction extern	productie team freelance	stagair educatie Vincent Bijleveld 0,1	organist Matteo Imbruno p.m.	veiligheid extern	
secretariaat, vrienden Mirjam Jalving 0,6					

© oude kerk, 2018

10. Toelichting op de begroting en dekking

We vragen een bijdrage aan voor het gehele project: de ontwikkeling van een tentoonstelling bestaand uit nieuw, site-specifiek werk van Cardiff en Miller, waarbij de bezoeker zelf een rol speelt; een publieksprogramma bestaande uit Come Closer, een educatieaanbod voor primair en voortgezet onderwijs en het inzetten van mediateurs, de concertreeks Silence, de integratie van dit werk en het (gerestaureerde) geluid van het Vater-Müller Orgel en het onderzoek naar de relatie architectuur – geluid – orgel dat ten grondslag ligt aan het gehele project. De resultaten uit dit onderzoek worden gedeeld in een symposium. De bevindingen spelen een belangrijke rol in de ontwikkeling van een nieuw programma op het raakvlak van beeldende kunst, architectuur en muziek dat met het Vater-Müller Orgel in de hoofdrol, de komende jaren verder vorm krijgt.

Voor ons tentoonstellingsprogramma zijn wij - naast inkomsten uit entree - afhankelijk van bijdragen van cultuurfondsen. Vanuit het Kunstenplan (AFK) ontvangen wij vierjaarlijkse ondersteuning (2017-2020). De reservering vanuit deze bijdrage vindt u terug in onze eigen bijdrage in het dekkingsoverzicht. Bij Fonds21 vragen we een bijdrage aan van 40.000 euro aan, een bedrag dat een belangrijk onderdeel vormt van het dekkingsplan. Het is voor dit project niet mogelijk een bijdrage van het Mondriaan Fonds aan te vragen, omdat dit fonds zich met name

richt op kunstenaars die ofwel Nederlands zijn, ofwel goed geïntegreerd zijn in de Nederlandse kunstwereld. Gelet op de recente koerswijziging van het VSB Fonds is het nog niet duidelijk of een aanvraag daar kans van slagen heeft, wij gaan daarover op korte termijn in gesprek. Overige aanvragen bij het Prins Bernhard Cultuurfonds en BankGiro Loterij Fonds worden momenteel voorbereid. Wij hebben er vertrouwen in dat de voorliggende begroting op deze manier gefinancierd kan worden.